

Mariaverering

In 2026 beginnen we onze reis in Kevelaer. Kevelaer is een bedevaartsoord voor de verering van Maria, de moeder van Jezus. Kevelaer is bepaald niet de enige plek waar Maria vereerd wordt. Over de verering van Maria is veel te vertellen. Heel veel zelfs.

Voor vrijwel iedereen in de wereld van het Christendom is Maria een bekende figuur: als moeder van Christus, als eeuwige maagd, als een voorbeeld voor de vrouw en als een pleitster voor de gelovige.

Maria heeft ontelbare beeldende kunstenaars geïnspireerd zowel in de uitbeelding van haar moederschap als van de legenden omtrent haar leven. Hoewel haar waarde door de verschillende kerkgenootschappen natuurlijk anders wordt ingeschat, neemt zij duidelijk een bijzondere plaats in.

Moedergodinnen

Maria is echter niet de eerste vrouw die verering ten deel valt. In voorchristelijke tijden hebben diverse godinnen een grote rol gespeeld in het religieuze leven van de mens. Veel culturen kenden een 'moedergodin'.

In Anatolië, het huidige Turkije, speelde de godin Cybele een belangrijke rol als 'Magna Mater'. Met de komst van de Romeinen verspreidde de verering van Cybele zich en ze kreeg uiteindelijk zelfs een tempel in Rome.

Dat gold ook voor de Egyptische godin Isis. Voor de Egyptenaren was Isis de personificatie van de liefhebbende moeder en de trouwe echtgenote. Isis was de godin van de vele namen: koningin des hemels, moeder van de sterren, patrones van zeelui, sterre van de zee, 'Mater dolorosa' en redster van het menseras. Ze is vaak uitgebeeld met haar zoon Horus op schoot.

De Noorse godin Freya is een Germaanse verschijning van de moedergodin, evenals Nerthus. Het is mogelijk dat enkele van de veenlijken die in Denemarken zijn gevonden, geofferd zijn aan de moedergodin Freya of Nerthus in een vruchtbaarheidsrite, bijvoorbeeld ten tijde van hongersnood.

De Kelten op het vasteland van Europa kenden verschillende natuurgodinnen, waarvan vooral Epona erg populair was. Ze wordt afgebeeld als zittend op een paard met een diadeem op het hoofd. Haar symbolen zijn een hoorn des overvloeds, een staf en fruit. De vruchtbaarheid van de aarde behoorde tot haar zeggenschap. In de Romeinse tijd werd Epona enorm populair en haar verering verspreidde zich tot in Italië. De originele betekenis van haar eredienst vervaagde en zo werd Epona de beschermster van paarden. Veel beelden van Epona kregen een plek in stallen en daar zijn ze ook in grote getale teruggevonden.

De Romeinse soldaten kwamen uit het hele rijk. Op die manier verspreidde zich ook de verering van moedergodinnen uit andere streken, zoals Cybele. Maar ook inheemse moedergodinnen, de 'matres' of 'matronae', waren in de Romeinse tijd populair. In ons land kennen we dan ook nog Nehalennia.

De komst van het Christendom

Het Christendom verspreidde zich allereerst door het huidige Turkije, juist een gebied waar de verering van een moedergodin uitermate populair was.

De speciale feesten voor de Magna Mater, 25 maart en de maand mei, werden - geheel in traditie in het vroege Christendom - in de 4e eeuw omgezet in Christelijke feesten: 25 maart is de dag van de Annunciatie en mei is de maand die aan Maria is gewijd. Soms is er een Meikoningin, als overgebleven onbedoelde personificatie van Cybele.

De namen die aan Isis waren gegeven, zijn bewaard gebleven als titels van Maria: Sterre der Zee, Koningin des Hemels en Mater Dolorosa.

Bronnen over het leven van Maria

De enige bronnen die we eigenlijk hebben over het leven van Maria zijn de Evangelien van Mattheus, Marcus, Lucas en Johannes. De gegevens over Maria die hierin voorkomen zijn uiterst summier.

De enige evangelist die genoeg over Maria vertelt om iets van haar karakter te kunnen onderscheiden is Lucas. Lucas vertelt ook de meeste details over de jeugd van Christus waarin Maria vanzelfsprekend figureert.

Twee apocriefe boeken, het boek van Jacobus (d.i. de broer van Christus) en het latere Evangelie naar de pseudo-Mattheus, hebben een belangrijke bijdrage geleverd aan de verering van Maria. Deze apocriefe boeken waren in ieder geval in de tweede eeuw in omloop: rond 200 wordt er al uit geciteerd.

Een zeer bekende groep van afbeeldingen van de verhalen uit het Boek van Jacobus is te zien in de Arena-kerk te Padua, gemaakt door de schilder Giotto di Bondone.

Deze kerk was origineel gelegen naast het paleis van de familie Scrovegni, en was voorzien van een porticus. Zowel het paleis als de porticus zijn in de negentiende eeuw afgebroken en alleen de kerk is nog over. De kerk is gebouwd in de jaren 1303-1304.

Waarschijnlijk is Giotto al betrokken geweest bij de bouw, omdat de kerk door de kleine ramen aan de zuidzijde uitermate geschikt is voor beschildering. De kerk is gewijd aan Santa Maria Annunciatia (Maria van de aankondiging). Hiermee werd voortgegaan op een traditie, omdat op deze plaats al eerder een kerk stond die gewijd was aan Maria Annunciatia. Voor deze kerk werd jaarlijks de annunciatie als een toneelspel opgevoerd.

De cyclus die Giotto schilderde toont onder andere het verhaal van Joachim en Anna, de ouders van Maria, en de jeugd van Maria.

Gebaseerd op de apocriefe boeken werden door twee leden van twee predik-ordes, die zich speciaal richtten op het gewone volk, de legendes over Maria nog eens uitgebreid te boek gesteld.

De Dominicaan Jacobus de Voragine (1230-1298) schreef de *Legenda Aurea* (1263-1288), het meest bekende boek met legendes over Maria, over de familie en de voorouders van Maria en over andere heiligen.

De Franciscaan Giovanni de Caulibus, ook bekend als de pseudo-Bonaventura, schreef rond 1300 de *Meditationes Vitae Christi*. De verhalen brengen ons eigenlijk in het Italië van de middenklasse, waarin de jeugd van Christus en het leven van Maria tot in de details beschreven worden.

Deze boeken zijn van zeer groot belang geweest voor de schilderkunst. Afbeeldingen van de geboorte van Christus zijn echter vaak gebaseerd op de visioenen van de heilige Brigitta (1303-1373).

Maria als de nieuwe Eva

De kerkvaders vonden het van groot belang dat Maria maagd was. Zij zagen seksualiteit en lust als de bron van alle zonde. Die zonde was in de wereld gekomen door de overtreding van Eva. De kerkvader Augustinus verbindt in zijn boek 'De Civitate Dei' drie zaken in een oorzakelijk verband aan elkaar: de zondigheid van seks, de maagdelijke geboorte van Christus en de aanbevelenswaardigheid van maagdelijkheid. Augustinus was niet de enige die er zo over dacht. Ook de kerkvaders Jeronimus en Ambrosius waren die mening toegedaan. Jeronimus zag de maagdelijke geboorte als de hoogste goedkeuring voor een celibatair leven. Voor hen was Christus de nieuwe Adam, een nieuwe schepping die puur en niet-corrump geboren werd. Maria was in die visie de nieuwe Eva, in een geestelijke zin de moeder van alle levenden.

Maria Theotokos

Op het concilie van Epeze in 431 was Maria uitgeroepen tot Moeder van God, 'Theotokos'. Dit betekende het officiële begin van de bouw van kerken die aan haar waren gewijd. Eén van de eerste kerken was de Santa Maria Maggiore in Rome. Volgens de legende was de eerste kerk op deze plek al in de vierde eeuw gesticht maar er zijn onder de kerk geen sporen van een eerder kerkgebouw aangetroffen.

Al snel verrezen er meer kerken die gewijd waren aan Maria. Een interessant punt daarbij is, dat veel van de kerken gebouwd waren boven tempels die gewijd waren aan een godin of zelfs

gebruik maakten van het gebouw van de tempel.

De Santa Maria in Ara Coeli, op de Capitolijnse heuvel in Rome, is gebouwd op een Juno-tempel. Zowel in Rome als in Assisi staat een 'Santa Maria sopra Minerva', een kerk gewijd aan Maria en gebouwd op een Minerva-tempel. De Sankta Maria im Kapitol in Keulen is gebouwd op een tempel gewijd aan Jupiter, Juno en Minerva.

Iconografie van Maria

Veel 'Maria-types' vinden hun oorsprong in de Byzantijnse kunst. In de vroege middeleeuwen vertonen ook de westerse Maria-afbeeldingen Byzantijnse invloeden. De Mariaverering was in het oosten zeer populair. De drie voornaamste Byzantijnse Madonna-types zijn de Hodigitria, de Nikopoia en de Blacherniotissa.

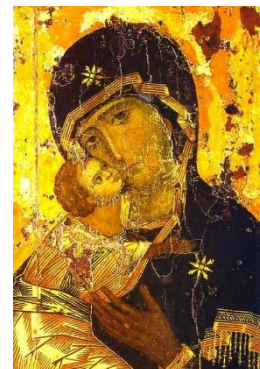
De **Hodigitria**, geleidster op de weg, wordt afgebeeld als een staande vrouw met het kind op de linkerarm. Dit Madonna-type is in het westen het populairste basistype geworden. Later werd de Hodigitria ook wel zittend afgebeeld.

De zittende Hodigitria vormde de basis voor een westers Madonna-type dat vooral in de 12e eeuw erg populair werd. Een vroeger voorbeeld is de Imad-madonna in Paderborn; later is dit type te vinden in de Romaanse en Gotische portaalsculpturen, miniaturen en beelden.

Uit de Hodigitria ontwikkelde zich de **Eleousa**, een afbeelding van de staande of zittende Maria, met het kind hoog op de arm: het kind omhelst de hals van Maria en legt zijn wang tegen de hare.

Ook deze afbeeldingswijze van Maria werd een bron van inspiratie voor de dertiende-eeuwse kunstenaars, met name in Italië.

De **Nikopoia**, de bewerkster der overwinning, is de zittende Madonna met het kind voor zich op schoot. Zij is het voorbeeld geweest voor de Sedes Sapientiae, Maria als zetel der wijsheid. Het Christuskind heeft vaak een wereldbol in de hand. Maria als Sedes Sapientiae werd een populaire vorm van afbeelden in West-Europa. Ze komt zo voor in miniaturen vanaf de zevende eeuw en in beeldhouwkunst vanaf de elfde en twaalfde eeuw. Beelden die Maria zo laten zien, zijn onder andere te vinden in Museum Catharijneconvent in Utrecht en Bonnefantenmuseum in Maastricht.

De **Blachernitissa** ontleent haar naam aan de stad waarin het 'oerbeeld' bewaard werd, Blacherne. De Blachernitissa kent drie typen:

1. staande terwijl zij het kind met beide armen voor haar borst draagt;
2. in orantenhouding, zonder kind.
3. als orante, met een borstbeeld van Christus in een cirkel of medaillon voor haar.

